

lentette a biztos hátteret, akikhez bármikor mehetett, mindig befogadták, szeretettel körülrajongták, lesték minden kívánságát. Sokáig együtt is laktak. „Nekünk Lajossal csak egy feladatunk lehetett vele szemben: melléje álljunk és ne bántssuk soha. Épp elegendő tettek ezt meg mások” — írja Kaizler Anna. Férjével együtt igyekeztek Adyt mérsékletre szorítani, ám ez a tervük csak időlegesen valósult meg, hiszen „[n]em lett volna Ady, ha ez a lecsendesítő, a polgári rendet számba vevő tervünk az ő életmódjával szemben sikerrel járt volna”. (124.) A hatalmas műveltségű Lajos zokszó nélkül vállalta, hogy költőzseni, vátesz lelkű bátyja mellett ő a másodhegedűs a családban, még szülei — édesanyjuk esetében mindenképpen — szemében is. Az akkor még ifjú, később híressé vált irodalomtörténész, Pintér Jenő egyik Ady Endréhez írt levelében így fogalmaz: „Ami testvéredet illeti: ő — hozzád való vonatkozásban — valóban ügyetlen és páratlan, s a köztetek levő testvéri szeretethez és összetartozáshoz hasonló nincs is följegyezve a magyar irodalomtörténetben.” (205.) Ugyancsak fontos, lelket gyógyító hátszínét jelentett a költő számára a szülőföld, Érmindszent, a rajongva szeretett édesanyja, akinek mindig az volt a legboldogabb ideje, amikor Endre fia otthon volt. „A nagyfiú: hiúságának öröme, büszkesége — s az ő természetéhez oly hasonló természet. Mindketten szeretetszomjasak voltak, kellett nekik a gyengédség: egymástól ezt hiánytalanul megkapták.” (161.)

Természetesen kiemelt része Ady Lajosné visszaemlékezésének a költő két nagy szerelmével, Brüll Adéllal (Lédával) és Boncza Bertával (Csinszkával) való kapcsolatának a felidézése. Kaizler Anna nem titkolja elfogultságát poéta sógora irányában. Szerinte rengeteg jele mutatkozott annak, hogy Ady jó tudott volna lenni Lédához, ahogy a szeretteihez mindig jó volt, s ahogy ez alaptermészetében benne rejtett. „Csak ez az asszony nem értette meg a természetét, erővel változtatni akart rajta, s ez okozta közöttük a szakadást.” (60.) Kaizler Anna felidézi, hogy a költő egyszer azt mondta neki, Léda a testével akar bekerülni a világirodalomba. Ady Lajosné hozzáteszi: „Léda nem volt lélek. Adynak ez a mondása mutatja, hogy az ő érzése szerint nem volt az. Mert ha az is lett volna, hiszem, hogy a kapcsolat közöttük sohasem szakadt volna meg. Csak azért tudott elszakadni, mert olyan erős földi szálak tartották. Éppen csak földi szálak.” (73.)

Ady Endre feleségével, a nála tizenhat évvel fiatalabb Csinszkával kapcsolatban Ady Lajosné hosszasan idézi Paál Annát, Csinszka anyjának egykori legjobb barátnőjét, aki szerint „[s]ok gyűlölet lakott ebben a Boncza-fajban... Vad,

sötét, szilaj romantika futja be történetét.” (253.) Ám az is igaz, hogy amikor Csinszka apja, Boncza Miklós megmakacsolta magát, és nem akarta engedélyezni egyetlen lánya esküvőjét a rosszhírű költőzsenivel, akkor Ady Lajos ment el hozzá, hogy rábeszélje, gondolja meg a dolgot. S akkor hangzott el az apa részéről az ígélet: ha a lánya és Ady két évig együtt élnek, bocsánatot kér tőlük. Ebben csak korai halála akadályozta meg.

Ady Lajosné Andy Endréről írt könyvét a költő életét és munkásságát feldolgozó kutatók azóta is az alapvető források között tartják számon. Tipikusan az a mű, ami soha nem veszít időszérúségéből. Ritka empátiával, együttérzéssel mutatja be a korszakosan nagy költő mögött az esendő, lelkének démonaival és ellenfeleivel — sőt, időnként, vélt sértettségéből — barátaival is folyamatosan küzdő, sokféle gyötrellemmel, betegséggel megvert embert is, akinek, örökösen az alkotás lázában égve szüksége volt a vibráló idegállapokra ahhoz, hogy világirodalmi rangú életművét létrehozza, s ne csak nagy költő, de fogalom legyen mindmáig. Elolvasva a kötetet, elcsodálkozhatunk azon, hogy még mindig nem született meg a hozzá méltó film vagy dráma Ady Endre gyötrelmesen gyönyörű életéről. (*Szépírók Könyvek*, Budapest, 2017)

BODNÁR DÁNIEL

LISZTÓCZKY LÁSZLÓ: A MINDENSÉG ILLATA

Lisztóczy Lászlót 75 esztendőskoráig főiskolai tanárként és kiváló irodalomtörténészként, valamint az egri Dsida Jenő Baráti Kör elnökeként ismerte és tisztelte a kortárs irodalmi közélet. 75 éves koráig szunnyadt, pontosabban fogalmazva: csendben gyűlt és formálódott az a sok megélt és megszenvedett élmény és sorstapasztalat, amely számos kiváló tudományos literátor könyve és szerkesztett antológiái (ki ne emlékezne például a *Verseken tündöklő Erdély* című, tematikusan szerkesztett versantológiára!) után a szerzőből 75 éves korára első kötetes költőt érlelt. A Teremtő ajándéka, hogy mostanában az irodalomtudós után a lírikus Lisztóczy Lászlót is megismerhetjük. Háromnegyed évszázad megélt emberi tapasztalatai, örömei és fájdalmai kényszerítették a „költőtollat” az irodalomtörténészként ismert szerző kezébe.

Fülöp Lajos nyelvész így ír a kötet előszavában: „Akik közelebbről ismerik, tudják: költő lenne ő egyetlen vers megírása nélkül is. És nemcsak témaválasztását, feldolgozásmódját tekintve, hanem lelkialkatából következően is.” *A mindenség*

illata című kötetben megjelenik a kánai menyegző pazarló vidámsága, a színéváltozás extatikus boldogsága, a tanítványokkal elköltött utolsó vacsora békéje, harmóniája, de az Olajfák hegyének fájdalmas magánya és a Kálvária szálkás keresztje is. Krisztus élete, kánai menyegzős jelenléte sugárzik, húsvéti drámája pedig átvérzik ezeken az életrajzi ihletettséggű, vallomások Lisztóczy-verseken. Ködöböcz Gábor irodalomtörténész így fogalmaz *A mindenség illata* fülszövegében: „Az igézően rokonszenves értékvilágot képviselő szerző a riadalmak és rettenetek közepette is hittel és reménységgel vallja az életszépség diadalmas méltóságát és megtartó erejét.” Lisztóczy László életét extatikus öröme és gyászos, fájdalmas kálváriák egyaránt szegélyezték. Mindezek közepette mégis Assisi Szent Ferenc derűje és létszeretete hatja át életét, létszemléletét és verseit. Lisztóczy László versei a szívemnek nagyon kedves, hagyományos lírai megszólalást követik. Talán Francis Jammes vagy Dsida Jenő szíve muzsikált hasonló partitúra szerint. Verseinek nagy erőssége a részletmegfigyelések gyengéd megrajzolása, valamint a teremtett világ áhítatos szeretetének megvallása. *A mindenség illata* című címadó vers filozófiai mélysége felkavaró. Figyelemre méltó benne a megfigyelés és felismerés, miszerint élet és pusztulás organikusan azonos, vagy együtt szemlélendő valóságok: „Úgy éreztem, a mindenség illatát / szívom magamba, / s megsejtettem az élet és a halál / egymásba fonódó, / együtt mérendő misztériumát.” Az *Összhang* című vers aforisztikus szépséggel mutat rá arra, hogy misztikus módon azok az emberek és emberi megnyilvánulások is hasznunkra lehetnek, akik (amelyek) a pillanatnyi, emberi élet mértékű és minőségű percepció alapján kedvünk ellen valók. *A Békák* című vers legerősebb két soráról: „csobbanásukkal egyenlő pillanatokra / szeletelve a végtelen időt” Czigány György töprengve kérdező, meditatív lírai hangja juthat eszünkbe. Az *Élhajított kő* című versnek szintén az utolsó két sora a legerősebb, valamint ezek a sorok: „Behajlított térddel / fejem kissé oldalra hajtva / a víz felszínére dobtam őket.” A részleteknek ez a fotografikus megfigyelése elegánsan találkozik a konkrét élménnyel. A verseskötet méltó, adekvát illusztrátora Hervai Katalin, a Sepsiszentgyörgyön élő képzőművész.

Ha Lisztóczy László irodalomtudósi mivoltát egy elegáns ünnepi ruhának tekintjük, akkor ez a kötet legyen rajta az aranyból öntött mandzsettagomb. Lisztóczy László immár 75 esztendeje fiatal. Mindig nagyon csodáltam azt a kamaszt, aki ebben a 75 éves testben lakik. (*Kráter Kiadó, Pomáz, 2016*)

BOZÓK FERENC

SZEILER ZSOLT — HARAI LEVENTE SJ (SZERK.): A BÖLCSESSÉG MŰHELYÉBŐL

A kötetben *A Bölcsesség műhelyéből* című, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Filozófia Tanszéke által 2015-ben rendezett konferencián elhangzott előadások anyaga kapott helyet. Ezekben az ismeretelmélet jelentős fordulópontjairól alkothatunk képet a középkortól napjainkig — Bakos Gergely OSB, Mezei Balázs, Petres E. Lúcia OP, Fehér M. István, Harai Levente SJ, valamint Szombath Attila, Szeiler Zsolt és Puskás Attila tanulmányai alapján. Mivel ezen fordulópontok meghatározták a nyugati civilizáció egészének alakulását, értő interpretációjuk nélkülözhetetlen a jelenkor megértéséhez.

Vajon hogyan válaszol a globalizáció kihívásaira a modern kor embere, akit az általa teremtett világ egyre inkább elidegenít mind önmagától, mind környezetétől? Nyerhet-e valamit azzal, ha a múltba tekint? Szellemi örökségünk fényében talán megláthatjuk mindazt, amit mára elfeledtünk, és a múlt segíthet választ találni a jelenkor kihívásaira. A posztmodern a kor problémáira a hagyományos értelemben vett filozófiai praxis, vagyis az életbölcseesség keresése felől a propozicionális tudás felé való eltolódással lát-szik válaszolni. Ma főként az analitikus filozófia végzi ezt el, melynek hátránya, hogy „érzék-telen a történeti háttér iránt, figyelmen kívül hagyja egy-egy bölcséleti szöveg vagy kérdés (eredeti) összefüggését”. (*Bakos Gergely, 14.*) — A filozófiatörténet ezen éles elutasítása az utóbbi időben hanyatlani látszik, s ez tükröződik Richard Rorty álláspontjában is. Szerinte olyan hermeneutikai tevékenységet kell folytatnunk, amelyben saját és más kultúrák, illetve történeti korszakok között kapcsolatot tudunk létesíteni. Ennek a követelménynek Jos Decorte egzisztenciális hermeneutikája tesz eleget, mely rámutat, hogy „az a racionalitás, amely képes elgondolni a különbséget és a transzcendenciát, egyáltalán nem csak a posztmodern filozófiák kizárólagos tulajdona”. (23.)

A középkorban a filozófia szoros kapcsolatban állt a teológiával, amelytől ugyan a modernitás küszöbén elválik, de nem elveti, hanem radikálisan újraértelmezi azt. Az új interpretáció egyúttal a középkortól eltérő gondolkodási álláspontot is jelent: a középkori gondolkodó mindig egy elkötelezettség gyakorlati keretein belül kereste a megértést, míg a posztmodern gondolkodás semleges és független álláspontot keres. (*Bakos Gergely, 36.*) Am a decortei egzisztenciális hermeneutika számára lényegesebb az olyan formális szempontok, amelyek a tudá-